

Edward Carstensen

Af Maria Kristiansen

Edward Carstensen (1815 -1898) blev den sidste danske guvernør på Guldkysten. Han var en retskaffen mand, der bl.a. gjorde en stor indsats for at bekæmpe den illegale slavehandel, der fortsatte langt op i det 19. århundrede. Carstensen tilbragte mange dage på den kongelige danske plantage Frederiksgave, og en af hans visioner var at gøre plantagedrift på Guldkysten til en rentabel forretning.

Edward Carstensen var født den 7. september 1815. Hans familie var meget berejst, og Carstensen selv tilbragte sin ungdom i Algier. Dette noterede han da også i sin ansøgning om et embede ved de danske etablisser på Guldkysten. Han mente nemlig, at han til en vis grad, på grund af sin opvækst i Nordafrika, ville være beskyttet mod de tropesygdomme, som ellers lagde mange danskere i graven. Ansøgningen indgav Carstensen et halvt år efter, han havde taget juridisk embedseksamen, angiveligt for at kunne hjælpe til med at forsørge sine syv yngre søskende.

Han blev ansat som assistent ved de danske besiddelser, og ankom til Guldkysten i maj 1842 sammen med den nye guvernør Bernhard Johan Christian Wilkens. Efter kun få måneder døde Wilkens, og den kun 26-årige Carstensen blev indsat som midlertidig guvernør. Efter en kort rejse til København i 1844 udnævntes Carstensen til virkelig guvernør.

Økonomisk nedgang

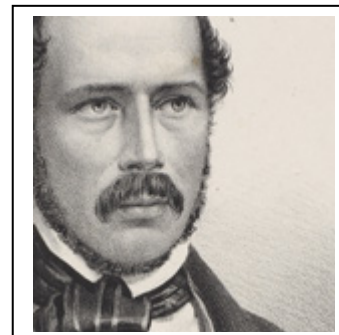
De danske besiddelser på Guldkysten var til økonomisk fordel for danskerne i slavehandlens storhedstid. Men efter forordningen om slavehandlens ophævelse fra 1793, der trådte i kraft i 1803, udgjorde de en betydelig udgift for den danske stat. Besiddelserne tjente ikke længere noget egentligt formål, og allerede i 1840 havde Kong Christian VIII besluttet, at de skulle sælges, når det blev muligt. At det først skete ti år senere, kan muligvis tilskrives Carstensens engagement og optimisme med hensyn til at udvikle besiddelserne frem for at sælge dem.

Salget af de danske besiddelser på Guldkysten

Kongen besluttede i 1844 at udsætte opgivelsen af de danske besiddelser efter råd fra Carstensen. Men efter 1844 ændrede Carstensen tilsyneladende opfattelse af, hvorvidt Danmark havde nogen fremtid på Guldkysten. Han arbejdede videre med sine planer for plantagedrift og for 'civilisering' af lokalbefolkningen, men blev samtidig mere interesseret i, at Danmark skulle sælge besiddelserne.

I 1848 blev det besluttet ved kongelig resolution, at Danmark skulle søge at afsætte besiddelserne på Guldkysten til England. Resten af sin tid som guvernør brugte Carstensen på gennemførelsen af dette.

I 1850 overdrog guvernør Carstensen de danske besiddelser på Guldkysten til englænderne. Carstensen blev udnævnt til ridder af Dannebrog og fik lov fortsat at bære guvernørtitlen. Han døde i København den 5. september 1898.

Edward Carstensen, den sidste danske guvernør på Guldkysten

Beretninger

I de følgende indberetninger fra Carstensen til Kollegiet i København gjorde han rede for mulighederne for at dyrke og handle kolonialprodukter på Guldkysten, særligt på den Kongelige Plantage Frederiksgave.

Prisen på kaffe

“

6. september 1842

"Plantagen Frederiksgave afgiver iaar et yppigt Skue paa Frugtbarhed og Productionskraft; Kaffe træerne kunne neppe bære Vægten af de mangfoldige Frugter, og den i denne Maaned paabegyndende Høst vil vistnok blive usædvanlig rig.

Gouvernementet maa i denne Anledning gjøre det høie Collegium opmærksom paa, at efter den bestaaende, af Collegiet fastsatte Priis paa Kaffe vil Intet af den nu forventede rige Høst kunne afsættes uden til Embedsmændenes Fornødenhed, og dette endda i særdeles ringe Qvantiteter, da billigere Markeds-Priser concurrere med Etablissementets Priser.

Den bestaaende høie Priis paa Kaffe blev af Collegiet fastsat som en Opmuntring til Kaffens Dyrkning. Planterne kunne indlevere Kaffe i Kongens Pakhuse og erholdt derfor den fastsatte høie Priis; denne Adgang er alt længe betaget Planterne; men den høie Priis paa Kaffen vedvarer uagtet dens Aarsag er ophørt. Hvis det høie Collegium ikke maatte bestemme, at den nye Kaffe skal hjemsendes, andrager Gouvernementet allerunderdanigst om, at det maa bemyndiges til, ved hver indtrædende Høst, at fastsætte Prisen paa Etablissementets Kaffe efter de locale gangbare Priser; hvis saaledes den nye Kaffe, efter nærværende Conjuncturer kunde ansættes til 12 Pund for 1 Pjaster, vilde Afsætningen være vis, og Indtægterne af samme i den Kongelige Kasse rimeligviis større, end om Beholdningen skulde hjemsendes den kostbare Vei over England." (23).

"Det besluttedes 30/11 1842 i København, at kaffen kunne sælges på stedet til de gangbare priser."

Plantagedrift

Prisfastsættelsen var dog langt fra det eneste problem. Frederiksgave eksisterede tilsyneladende kun i kraft af de summer, som den danske stat skød i projektet.

10. februar 1843

"En Sag, som i Fædrelandet betragtes med Interesse, er Muligheden i at hæve de danske guineiske Besiddelser til Handelspladser for Colonialproducter. At denne Mulighed desværre kun er alt for fjern, vil jeg forsøge at fremstille i Nedenstaaende.

Guldkysten er den Deel af den vidtudstrakte Guineakyst, som mindst egner sig til Dyrkning, og Hovedgrunden hertil ligger i Mangelen paa Floder og Vandløb og i Jordens stenede Beskaffenhed. Indbyggerne have deres Mais- og Yams-Plantager lange Strækninger bortfjernede fra Kysten der, hvor først Jordbunden, men især den hyppigere Regn tillader Dyrkningen af indenlandske Producter. Denne Omstændighed gjør Transport af Producterne til Kysten nødvendig, og denne vanskelige Transport, som skeer ved Hjælp af Slaver, er en ny Hindring for en udbredt Cultur. Vanskeligt vil det være at frembringe Dyrkningen af en indført Plante, medens de Indfødte endog kun til nødtørftigt Brug avle Landets Kornsorter og spiselige Rødder.

Productionen i et Land retter sig altid efter og opmuntres af Consumptionen. Saa længe Ovenkysten [Guineakysten vest for de danske besiddelser, fra det nuværende Accra i Ghana og op langs den afrikanske vestkyst] samt nogle Øer ikke engang kunne afsætte den Caffé, samme producere i Overflødighed, hvorledes kan Man da vente, at Handelen vil søge det samme Product paa et fjernere Sted, et Sted, hvor dette Product er underkastet saa mange Eventualiteter og saaledes ikke kan blive en sikker Gjenstand for Handel og Søgning. Paa den anden side vil Producenten, naar Productet ikke finder Afsætning, tabe al sin Møie og udlagte Capitaler. Saaledes have store Summer været anvendte af Danske og Englændere paa Plantagevæsenet paa Guldkysten, og Resultaterne have været Formuens Ødelæggelse.

Tages Hensyn til de danske Plantager i Aquapim [bjergene nord for Christiansborg], saa afgive de Aaringer, disse have bestaaet, kun sørgelige Resultater; og hvorledes er Tilstanden nu? Der eksisterer nu kun 4 Caffepiantager med ialt noget over en halv Snees Tusinde Træer (een eneste Plantage i Brasilien tæller hundrede Tusinde Træer og mere).

Dette Aar har været særdeles frugtbar. Plantagen Frederiksgave har ogsaa afgivet en ikke ubetydelig Quantitet Caffé; men Udgifterne ved Høsten have været saa betydelige, at Fordelene ved den rige Høst derved saa at sige hæves. Grunden hertil er Følgende: et frugtbar Aar betyder her det samme som et regnfuldt Aar; med et regnfuldt Aar følger altid Sygdomme, især Guinea Ormen, hvorved Plantage Arbejderne hindres i at deeltage i Høsten og tvinge Plantage-Eieren til at leie Folk til Caffé-bønnernes Indsamling.

Med alt dette er Plantagen Frederiksgave den eneste, som fortjener Navn af en Caffé-Plantage. Kjøbmand og Assistent G. Lutterodts Plantage producerer kun lidt Caffé, Kjøbmand Svanekjærs endnu mindre og Overkrigscommissair Richters slet intet!

Og dog ville Plantagen Frederiksgave i en Privatmands Besiddelse ikke bestaae eet Aar. En fortsat Drivt vilde føre Eiermanden til Bettelstaven. Jorden er den daarligste af alle omgivende Plantagers. Vand maa hentes langt borte fra. Gouverneur Mørcks [Frederik Siegfried Mørch, guvernør 26. december 1834 – 18. marts 1839] Indberetning til det høie Collegium af 5te April 1836 afgiver en høist paalidelig Skildring af Plantage-Anlægget ved Foden af Aquapim Bjergene.

Overensstemmende med det høie Collegiums Ønsker skal jeg bestræbe Mig for med Flid at varetage Plantagevæsenet hersteds, dets sørgelige Adspekter uagtet. Cafféplanterne vilde blive vedligeholdte og forøgede. Henimod Regntiden vilde henved 1000 Palmetræer blive plantede. Iaar vilde Plantagens sædvanlige Arbejdere kunne bestride denne Plantning; men da den hvert Aar maa forøges og ideligt renses, maa jeg indstille til det høie Collegium om Midlerne til Anskaffelsen af det til Plantagens Drivt nødvendige Mandskab. Antallet heraf vil beroe paa, hvor mange af de nedlagte Spirer ville trives, og paa andre endnu uforudseelige Omstændigheder.

Jeg maa henvende det høie Collegiums Opmærksomhed paa Følgende, Palmeplantagen vedkommende: Træerne bære Nødder først imellem 7 og 9 Aars Alderen og endda beroer dette paa Jordens Beskaffenhed, og denne er paa Frederiksgave som før omtalt yderst slet. Det til Oliens Uddragen af Nødderne nødvendige Vand er dernæst vanskelig at skaffe tilveie. Jeg lægger Vægt paa disse Omstændigheder for ikke i Tiden maaskee at bebreides en Kortsynethed, som de Embedsmænd, hvem Plantagevæsenet hersteds har været anbetroet, som oftest ikke kunne frikjendes for." (45-47).

Høst og salg af kaffe

Senere samme år var Carstensen noget mere optimistisk i forhold til kaffedyrkningen på Frederiksgave. I denne indberetning blev det dog ikke nævnt, hvor store udgifter der havde været forbundet med at opnå den gode kaffehøst. Ifølge Carstensens tidligere argumenter var det netop udgifterne, der gjorde at kaffedyrkningen, på trods af en god høst og et godt salg, ikke gav overskud.

4. december 1843

"Efter forgjæves Forsøg paa at faae disse Etablissemeters Beholdning af 'Kaffe' afsat for klingende Mynt, besluttede Gouvernementet at overdrage bemeldte Beholdning til den høistbydende mod Betaling i Varer. I Overensstemmelse hermed bleve 600 Pund Kaffe indskibede i et Bremer-Fartøi her paa Rheden den 20de Sept. d.A., og for samme toges til Indtægt i de Kongl. Magasiner 1 Fad med 100 Dusin Boolemmernive til Værdi 60 rd. Guin. Ct.

Etablissemeters Beholdning af 'Kaffe' for Aaret 1842 er saaledes bleven solgt a 5 Dam pr. Pund, men derved, at endeel af de tiltuskede Knive fra 1ste Januar 1844 ville blive udgivne i Gager og Coutumer til Negere til en høiere ansat Priis, vil den endelig Indtægt for den afsatte Kaffe blive end mere i Faveur af den Kongelige Kasse.

Prisen paa 'Kaffe' paa Øen Princess (hvorefter Priserne paa Kysten væsentligt ville rette sig) er 10 Pund for 1 \$, men Betalingen erlægges kun i 'Varer', saaledes til Exempel ansættes et Stykke 'vævet Tøi', som staar Rhederiet i noget over 1 \$, til 4 \$, hvorfor altsaa 40 Pund Kaffe inclades i Skibet og sælges i den europæiske Marked i Groshandelen med en ikke ubetydelig Avance.

Den 'Kaffe', som fremtidig maatte produceres i disse Etablissementer, vil faa en sikker Afsætning; vi kjende 3 Skibs-Capitainer, som, mod at give Varer i Betaling, ville overtage den Kaffe, hvormed de her kunne forsynes.

Det er derved, at Adgangen til denne Tuskhandel bliver bekjendt, og alene derved, at Kaffedyrkingen efterhaanden vil kunne udbrede sig blandt Negerne; hidtil havde Ingen seet Plantagen Frederiksgave's Kaffe-Produktion afgive nogen Fordeel; at der iaar for noget over 1 Fad Kaffee erholdtes 1 Fad med 100 Dusin Knive, bliver for Negeren et haandgribeligt Argument for: at Kaffedyrkingen kan være indbringende." (77-78)

Noget tyder på, at den gode kaffehøst på Frederiksgave i 1842 var et temmelig enkeltstående tilfælde. I hvert fald var Carstensen omtale af Frederiksgave i en senere indberetning knap så entusiastisk som den i december 1843. At kaffehøsten denne gang var dårlig, nævntes med nogle få linjer mellem andre oplysninger.

14. januar 1845

"Doktor Hansen har overstaaet Climatfeberen efter en temmelig haard Dyst med samme; iøvrigt er Sundheds-Tilstanden god.

Kaffehøsten ifior gav Plantagen Frederiksgave et høist maadeligt Udbytte: nogle faae Pund." (108)

Tørke på Frederiksgave

I august 1845 kom Carstensen til Frederiksgave på en rundrejse, hvor han tilså alle de danske bygninger. Det var et nedslående syn, der mødte ham på plantagen.

19. september 1845

"I Overeensstemmelse med Gouvernementets Beslutning af 5te Aug. d.A. tiltraadte jeg, den 7de August, min Inspektions-Reise i de dansk-guineiske Besiddelser. Uagtet Hovedformaalet for denne min Reise var en Undersøgelse af Guldminerne i Akim-Landet, har jeg dog fra Reisens Begyndelse til dens ende nøie optegnet og erindret enhver Omstændighed og Gjenstand af Interesse; jeg skal derfor i denne min underdanige Indberetning følge Tidsordenen.

Plantagen Frederiksgave.

Den 7de August opholdt jeg Mig i denne Plantage, og ret sørgeligt og nedslaaende var det at see den ødelæggende Indflydelse, som dette Aars Tørke har havt paa Vegetationen!

Kaffeplanterne staae med nedhængende halvtørrede Blade; Kaffeblønnen, som nu skulde indhøstes, har Solen fortæret; kun nogle faa Bønner, paa Træernes nederste Grene, de fleste ormstukne, ere komne til Modenhed; disse ere nu indhøstede, og Aarets Kaffehøst overstiger ikke 10 Pund! Dog er det ikke alene den noget kjelne Kaffe, som frembyder hiint Skue: flere Orange-Træer ere alt visnede, andre ville være tabte, hvis Regn fremdeles udebliver.

Endnu sørgeligere er det, at Negerens Plantager, som levere Hovednæringsmidlerne: Magis, Yams og Cassada (Stokjams), frembyde samme Ødelæggelsens Skue. Den saakaldte 'store Regntids' totale Udeblivelse iaar er et for Landet føleligt Phenomen; siden den 20de May (og til Datum) har ikke én Regndråbe forfrisket Kystlandet fra Accra til hiinsides Volta; ved Foden af Aquapim-Bjergene og paa selve disse Bjerge har det samme været Tilfældet; kun Nattens, især Morgenstundens stærke Taage, ikke ulig Støvregn, har dersteds hindret en total Misvæxt og dens beklagelige Følger." (152).

Tørke på Fort Christiansborg

Regnen, der var udeblevet så længe at vegetationen på Frederiksgave nærmest var visnet væk, kom senere på året til plantagen. Derimod var der ingen regn i sigte på Christiansborg.

3. december 1845

"Endnu vedbliver en utaalelig Hede og vedholdende Tørke at opbrænde Landet heromkring; Cisternerne ere snart tomme, og vedbliver Tørken endnu 6-8 Uger, vil man rimeligviis blive nødsaget til en temporair, men kostbar Flytning til Plantagen, hvor lykkeligviis næsten daglige Regnskyl indtræffe." (195)

Slaveri og ophævelsen af slavehandlen

Debatten i Europa rasede i perioder om, hvorvidt slavehandlen skulle afskaffes. Længe før Carstensen's tid, allerede i 1792, blev det bestemt, at slavehandlen skulle ophøre i de danske besiddelser: "Med Begyndelsen af Aaret 1803 skal al Negerhandel for de Kgl. Undersaatter ophøre paa de Afrikanske Kyster".

Den tiårige periode skulle tjene som en slags sikkerhed for, at der kunne nås at finde andre metoder at tjene penge på. Blandt andet derfor var der fokus på muligheden for plantagedrift. Men mere end 40 år efter Danmark udstedte forordningen om slavehandlens ophævelse, blev der stadig holdt slaver i de danske besiddelser. Carstensen forklarede dette med, at der på Guldkysten blev skelnet mellem at holde slaver lokalt og at udføre slaver til Vestindien.

26 oktober 1842

"Udtrykket 'Slaveudførsel' har her været benyttet istedet for det almindeligere 'Slavehandel' for at skjelne imellem denne Handel til Udførsel og samme Handel mellem Mand og Mand i Landet selv; denne sidste eller indenlandske Slavehandel finder Sted i de danske guineiske Etablissementer, og det med Retskraft, og i mange Aar vil det være en Umulighed at realisere et Forbud mod denne Handel, thi Formuen og selve Livets Ophold ere baserede paa dette Forhold.

Englænderne har forsøgt her at anvende Slave Emancipationsakten [slavefrigivelse]; den er, ifølge Indhold, Lov ogsaa paa disse Kyster og Lande, forsaavidt England underkastede; men deres Bestræbelser have hidtil været forgjæves; endnu sees selve Englænderne i Besiddelse af talrige Eiendomsnegere; rigtignok *kjøbe* de ingen Slaver; men de vide dog paa andre Maader at undgaae dette Forbud og recruterer deres Mandskab." (37).

Slaver eller livegne

Både danskerne og englænderne, som begge havde indført forbud mod slavehandel, forstod altså at omgå forbuddet sådan, at det blev muligt for dem at holde slaver. Da Carstensen nogle år senere i sine indberetninger talte for at frigive slaverne i de danske besiddelser, var det da heller ikke humanistiske tanker, der lå bag. Carstensen argumenterede derimod for, at slaverne skulle frigives, fordi det simpelthen var billigere at leje arbejdskraft end at holde slaver – eller livegne, som de kaldtes.

22. januar 1846

"Anskaffelsen af de Livegne maa søges i en fjern Fortid, da Slavehandlen blev drevet her fra Kysten for kongelig Regning; men da denne ophørte, har man formodentlig anseet det rigtigt at beholde en Deel Slaver i Fortet til forskjelligt Arbejde, og dette Antal er, efterhaanden som Slaverne bortdøde, bleven suppleret ved Kjøb og Fødsler.

De nuværende Slaver eller Livegne ere deels Haandværkere, dels Haandlangere, og nogle faa Remidorer [roere], der tillige bruges som Haandværkere eller Haandlangere. Da de alene holdes til Fortets Tjeneste, arbejder de i Reglen kun for

dette, og den Sum, deres Underholdning og Beklædning m.v. forårsager, maa altsaa i Virkeligheden opføres som en Udgift til Fortets eller Forternes Vedligeholdelse. (201)

[...] At størrelsen af denne Udgift ikke staaer i noget rimeligt Forhold enten til Omfanget af de Bygninger, der skulle vedligeholdes, eller til det Arbejde, der er præsteret, behøver næppe noget videre Beviis, og dog har Udgifterne i de foregaaende Aar været langt betydeligere. (202).

[...] Medens Gouvernementet saaledes troer fuldelig at have viist, at oeconomiske Grunde tale for at afskedige de Livegne, maa det heller ikke tabes af Syne, at skjøndt man har tillagt disse Mennesker Navn af Livegne, ere de i Virkeligheden Slaver ligesom de, Negerne have, og underkastede samme Vilkaar som disse. Men for Tiden, da alt taler for Slave Emancipationen, stemmer det sikkert kun lidet med Regeringens Ønsker, mulig at see sig offentlig omtalt som den, der eier Slaver." (203).

Frederiksgaves slaver

I samme indberetning påpegede Carstensen, at nogle af slaverne var så gamle, at de ikke ville kunne forsørge sig selv, hvis de blev frigivet. Carstensen mente, at fortet burde forsørge disse og foreslog, at de kunne benyttes som billig arbejdskraft på Frederiksgave. På trods af Carstensens argumenter blev det i København i april 1846 foreløbigt besluttet at udsætte frigivelsen af slaverne.

22. januar 1846

"Blandt de Livegne findes flere, der ere saa gamle eller svagelige, at de nu ikke længere kunne erhverve dem deres Udkomme, og da Friheden for disse langt fra ikke vilde være noget Gode, bør de vistnok i Fremtiden forsørges af Fortet mod, forsaavidt de formaae, at arbeide for samme, dog i Reglen ikke som Haandværkere.

Af de Livegne kunne maaskee og flere anvendes paa Plantagen Frederiksgave, hvis Negre kun koste det Offentlige hver et Pantjes [lændeklæde] aarlig, og herfor præstere fuld Vederlag ved at arbeide 3 Dage om Ugen paa Plantagen, medens de have den øvrige Tid til egen Afbenyttelse. (203).

[...] Overeensstemmende med alt Foranførte tillader Gouvernementet sig tjenstskyldigst at andrage paa, at det maa erholde Bemyndigelse til ved Aarets Udgang at frigive de til Fortet Christiansborg hørende Livegne eller Slaver med undtagelse af dem, man troer at kunne anvende paa Plantagen Frederiksgave, samt de, der formedelst Alderdom eller Svagelighed ikke kunne erhverve sig det Nødvendige til Livets Ophold." (204).

Litteratur

Carstensen, Edward: "Guvernør Edward Carstensens Indberetninger fra Guinea 1842-1850", udgivet af Georg Nørregaard af Selskabet for Udgivelse af Kilder til Dansk Historie, København 1964